

Črni teloh.*)

Priobčil Avguštín Šabec.

» je pa ste vendar bili toliko časa, da ste zamudili in cele pol ure prekasno prišli v šolo?«

Tako je vprašal nekega zimskega popoldne gospod učitelj šolarje, ki so zamudili in s strahom drug za drugim prestopili šolski prag ter sedli na določene prostore v šolski sobi. Plaho so pogledovali drug drugega. Radi bi vsi kar obenem razkrili gospodu učitelju, kar jim je ležalo na srcu, a zavest, da so cele pol ure prekasno prišli v šolo in poleg tega s svojo zamudo motili še svoje součence pri pouku, jim ni dala zadostnega poguma, da bi se opravičili pri gospodu učitelju.

»No, kje ste bili toliko časa?« vpraša gospod učitelj ostreje.

Namesto odgovora pa vstane plaho Poljančeva Angelica ter ponese na šolsko mizo velik šopek lepo razcvetelih telohovih cvetov, ki jih je, prišedši v šolo, skrivala pod predpasnikom. Med njimi je bilo tudi nekoliko telohovih korenin ter dolgocepljatih listov. Za Poljančevo Angelico sta nato prišla in položila telohovo cvetje na mizo tudi njen součenec Završnikov Jakec in součenka Otorepčeva Milica, ki sta z Angelico vred zaradi nabiranja telohovega cvetja zamudila šolo. Ti otroci so sicer vedeli, da njihov gospod učitelj jako ljubi cvetice in da ga veseli, če mu jih otroci prinašajo v šolo, danes so se pa bali, jih precej ob prihodu v šolo nesti na mizo, ker so vedeli, da jih utegnejo ravno cvetice izdati. Skrivali so jih tedaj, meneč, da se jim utegne zaradi tega znižati zaslužena kazen. Ko pa je gospod učitelj ostro povprašal po vzroku zamude, ni kazalo več dalje skrivati cvetja, in v glavi Poljančeve Angelice se je rodila sedaj celo misel, da jih utegne ravno to bujno cvetje rešiti kazni. Zato se ojunači in nese cvetice na mizo.

*) V latinščini: *Hellebomus niger*.

Završnikov Jakec, ki ni imel predpasnika, kamor bi bil skril cvetice, je spravil vse na potu proti šolskemu poslopju v svojo torbico, Otorepčeva Milica jih je pa kakor Poljančeva Angelica skrila za svoj predpasnik.

Jako toplo je bilo tistega popoldne. Čeravno je bilo šele meseca prosinca, je bilo že prav prijetno pod milim nebom. Solnce je ta dan, kakor tudi že nekaj dni sem, prav toplo sijalo in s svojimi blagodejnimi žarki budilo še spečo prirodo. Medtem, ko je še pred kratkim časom snežna in ledena odeja pokrivala mirno prirodo, se je začel zaradi toplega solnca sneg in led pridno tajati, in kaj kmalu so pokazala zlasti prisojna mesta gričev in hribov med še nerazstoplenim snegom temne lise. Te temne lise, ki so bile videti sredi snegu in ledu kakor oaze v puščavi, pa so se večale od dne do dne bolj in bolj, prav tako kakor se večja ob času nevihte hudourni oblak. Polagoma pa so se morali zaradi toplih solnčnih žarkov umakniti tudi najtrdovratnejši ledeni okovi, in prisojna mesta so se pokazala zopet svobodna v svoji lastni, a ne snežni obleki. Kakor z jetnikom, ki je po dolgi vrsti let, vkovan v trdo železje, prebil svojo hudo in težko kazen in ostavlja sedaj svoboden ozko, temnosivo jetniško zidovje, da začne med prostim svetom svoje boljše življenje, prav taka je s prirodo. Tudi ona je sedaj osvobodjena vseh sneženih in ledenih okovov ter naznanja, da se nam bliža, četudi le še počasi, najlepši letni čas — cvetoča pomlad. In četudi so ta prisojna rebra spodaj še pusta in prazna, nas vendar navdaja up, da se na teh, dotlej še sneženih tleh razvije novo življenje, polno pestrega cvetja in zelenja. Tako je bilo tedaj tiste dni.

Poljančeva Angelica kakor njen součenec Završnikov Jakec in součenka Otorepčeva Milica so bili vsi doma iz sosednje vasi. Vsi trije so bili dobri otroci; ljubili so se med seboj, hodili radi v šolo ter bili sploh veselje svojih staršev kakor tudi gospoda učitelja. Pot do šole je držala iz njihove domače vasi preko rebra ne preveč visokega hriba. Ob znožju tega hriba pa se je razprostirala vas, v katero so dan za dnem hodili ti trije otroci bistrati si svoje glavice. Nikdar se ni pripetilo, in najsi je bilo lepo ali grdo vreme, da bi hodili vsak zase v šolo, dan zadnem so drug drugega čakali ter šli skupaj v šolo, a po končanem pouku ravno tako tudi nazaj. Ako pa je bilo kdaj le preveč grdo vreme, so ostali čez poldan v šoli, šli pa so, ako je bilo le količjak mogoče, opoldan domov, ker so bili najrajši pri svojih ljubih starših. Rebro, ki so preko njega ti otroci korakali v šolo, je imelo zaradi svoje ugodne leže to prednost, da so ga obsevali solnčni žarki skoraj ves dan. Zjutraj, ko je zlato solnce prikukalo izza sosednih hribov, ga je že objelo s svojimi toplimi žarki, a ko je zvečer imelo zatoniti za gore, mu je v slovo dalo še svoj zadnji poljub. Ni čuda tedaj, da se je na tej solnčni hribovi strani sneg le malo časa upiral solncu in se moral hoté ali nehoté umakniti njegovim žarkom, ki so nato s svojo toploto zemljo zdramili iz zimskega spanja, jo oživeli in kaj kmalu privabili iz nje bujnega cvetja. A ko je v pozni jeseni kruta slana zamorila skoro že vse zadnje ostanke rastlinskega življenja v prirodi, je na tem prostranem rebro gotovo še sameval kak cvet, ki je, kljubujoč učinkom slane in zanašajoč se na

topel objem ljubega solnčeca, še spominjal, da rastlinsko življenje v prirodi še ni popolnoma zamrlo. Tako je bilo navadno leto za letom, tako tudi tistega dne.

Stran, preko katere so merili nam že znani otroci svoje korake do šole, je bila že popolnoma svobodna snega. Že več dni sem so se ozirala zlasti Angeličina očesca željno po rebro kot bi nečesa iskala. Vedela je namreč iz prejšnjih let dobro, da ne more biti tisti veseli čas več daleč,

ko priklje iz zemlje krasno telohovo cvetje. In ni se varala. Komaj je sneg dobro izginil, že se je obsulo rebro s težko zaželeno prvo pomladno cvetico — črnim telohom. Ne da se popisati, s kakim veseljem so Angelica, Jakec in Milica ta dan v šolo grede nabirali to prvo znanilko vesele pomladi. Da je bilo njihovo veselje nad dobljenimi cvetkami res neizmerno veliko, priča to, da so sicer vestni in pridni otroci zaradi prevelike zatopljenosti v nabiranje — zamudili šolo. —

Ko so Angelica in ostala dva prinesli cvetice na učiteljevo mizo, je ta takoj uganil, da utegne pri teh sicer jako vestnih otrokih le nabiranje cvetic biti vzrok, da so prekasno prišli v šolo; zato jim reče, kažoč na teloh:

»To je tedaj vzrok vaše zamude! Prav lepo je sicer od vas, da ste nabrali cvetic in mi jih prinesli v šolo, da, prav lepo,« nadaljuje gospod učitelj, pripomni pa, da na skrb, priti pravočasno v šolo, vestni učenec ne sme nikdar pozabiti. V prihodnje se kaj takega ne sme nikdar več zgoditi.

Ta sicer rahli opomin je vplival na Angelico in ostala dva tako, da so vsi trije do ušes zardeli.

Ko vidi gospod učitelj to veliko otroško zadrego, pravi:

»Ker vem, da ste bili doslej vedno redni v prihajanju v šolo, zato vam današnje zamudo popolnoma odpuščam, zlasti še zato, ker mi je ravno vaša velika ljubezen do cvetic popolnoma znana in sem prepričan, da vas je edino le veselje nad to prvo pomladno cvetico zavedlo, da ste nehoté pozabili na pravočasen prihod v šolo.«

»Cvetico pa« — tako je nadaljeval gospod učitelj — »ki so mi jo danes ti trije otroci prinesli v šolo, hočem vam jutri opisati in o nji povedati marsikaj zanimivega in poučnega.«

Drugi dan je prineslo tudi nekaj drugih učencev dokaj lepo razvitih cvetočih telohovih cvetov v šolo, tako da je imel z onimi vred, ki so jih prejšnji dan prinesli otroci v šolo in ki jih je, da ne uvenejo, utaknil gospod učitelj črez noč v vodo, vsak učenec pri opisovanju po en cvet v rokah.

Gospod učitelj pa je nato natanko opisal to cvetico in povedal o nji to-le:

»Cvetico, ki jo imate v rokah, imenujemo črni teloh. Svoje ime je dobila od debele, črne korenike, in jo je ravno po tem znaku in po velikih belih cvetovih lahko ločiti od drugih njenih sovrstnic, kot od zelenega in smrdljivega teloha. Da je črni teloh jako znana cvetica, nam izpričuje ravno obilica imen, ki jih ima. Poleg navadnega imena — črni teloh — mu pravijo ponekod tudi kurice, smrtnica, talog, kihavka, slepice i. t. d.

Preden pa vam to cvetico natančneje opišem, pripominjam, da je črni teloh hudo strupena rastlina — ne devljite tedaj ničesar od njega v usta!

Oglejmo si najprej njegovo črno koreniko! Iz te poganjajo leto za letom, in to na sprednjem koncu, listi in cveti, medtem ko ona sama na nasprotnem koncu polagoma umira. Vsa se nahaja v zemlji. Iz dejstva, da poganja leto za letom iz korenike liste in cvete, je razvidno, da je teloh vztrajno zelišče, to se pravi, da poganja na istem mestu, kjer se je že prejšnja leta nahajal, iz korenike leto za letom nove liste in cvete in ga je zaradi tega ločiti od drugih enoletnih zelišč, ki jim je življenje odmenjeno le za eno pomladno ali poletno dobo. Če prerežemo to črno koreniko, ki pa ni vselej popolnoma črna, ampak je, dokler je še mlada, rjava, vidimo, da je znotraj bela. Čim starejša je, tem temnejšo barvo dobiva, zraven pa postaja bolj debela in kratka, a slednjič popolnoma grčava. Iz nje izvira premnogo vlaknatih korenin in koreninic, ki dobiva po njih teloh svojo hrano iz zemlje.

▷ Slava Bogu v višavi! ◁

Kakor sem že omenil, poganjajo na enem koncu korenike, in to na sprednjem, leto za letom listi in cvetovi. Pripomniti moram, da ima teloh le pri tleh stoječe liste, ki so debeli, trdni, usnjati in prezimujoči, to se pravi, da pozimi ne poginejo, ampak trajajo do prihodnje pomladi. Ploskev teh dolgopecljatih listov je dlanasto razdeljena na 7—9 podolgastih, debelih, na koncu napiljenih listov, izmed katerih je srednji sam, ostali na desni in levi pa so navadno po štirje in štirje združeni.

Steblo, navadno tako veliko kakor listni reclji, je približno poldrugi decimeter dolgo ter nosi večjidel le en cvet, redkokdaj dobimo na enem stebelu po dva cvetova. Pri večini cvetic je navadno venec oni del, ki daje bodisi glede barve, velikosti ali česa drugega pravo podobo cvetu, oziroma cvetici sami. Čaša, ki sestoji navadno iz zelenih lističev kot manjši cvetov del, se skriva kje za vencem, tako da jo pri premnogih cveticah celo težko opazimo. Vse drugače je pa pri telohu. Podoba cveta ne zavisi tu kot navadno od venca, ampak od čaše, ki je sestavljena iz petih, tuintam tudi iz šestih do deset centimetrov širokih, trpežnih časnih listov. Po barvi so ti listi navadno snežnobeli, dobe se pa tuintam tudi rdeče nadahnjeni, popolnoma rdečkasti ali celo čisto rdeči listi, oziroma cveti. Rekel sem, da so ti lističi trpežni. Ko dozoreva plod, odpadeta navadno pri drugih cveticah čaša in venec, pri telohu pa ostane čaša še vedno kot zvesta varuhinja cvetu na rastlini, le da postane takrat zelenkaša ali rjavkaša.

Za časnimi listi se šele nahaja venec, ki je sestavljen iz mnogih majhnih, v kolobarju stoječih, rumenkastih cevastih lističev. Ti cevasti lističi se pozneje izpremene v medovnike, ki se v njih napravlja med. Pridne čebele in druge žuželke vedo dobro zanj ter ga prav pridno in skrbno nabirajo. Da ga pa morejo dobiti, pripomorejo k temu ravno veliki, snežnobeli čašni lističi, ki se zaradi svoje bele barve od temnejše okolice jasno razločujejo in pripomorejo, da med nabirajoče žuželke cvet lažje dobe, ker ga opazijo že od daleč. Za medovniki se nahajajo mnogoštevilni prašniki in v sredi njih prav v središču vsega cveta do deset zelenih pestičev. Ti pestiči se, a le redkokdaj vsi, izpremene v plod, ki mu pravimo mešček. V teh meščkih se nahaja seme, ki je zrelo rjave barve.

Povedal sem vam že, da je ta lepa, na apnenem svetu gorskih gozdov rastoča cvetica hudo strupena rastlina. Le težko je po zunanjih znakih sklepati, katere rastline so strupene in katere ne. Nekatere nas res same odvrčajo, da jih ne trgamo, bodisi da zoprno diše, kar povzroča pri človeku omotico, bodisi da so ostrega in ogadnega okusa, kar napravlja v ustih kot v želodcu zastrupljenje, ki je z njim po groznih mukah zvezana gotova smrt, ako ni nagle pomoči. Zpomniti si pa moramo tudi, da so živobarvne cvetice navadno jako strupene. Glede barve je največ strupenih onih, ki cveto rumeno.

Pri telohu nimamo navidezno zunanjih znakov, iz katerih bi se dalo sklepati, da je strupen. Njegov snežnobeli cvet s premnogimi prašniki in medovniki, iz katerih srkajo razne žuželke sladko strd, ga dela navidezno popolnoma nedolžnega, in nihče bi si ne mislil, da je ta krasna cvetka tako

huda strupenica. Posebno strupena je korenika, ki diši posušena jako neprijetno ter je trpkega okusa. Použita provzroča v ustih kot v želodcu hude bolečine in slabosti ter razdraži vse živčevje, zlasti možgane. Človeku, ki bi použil le malce telohove korenike, se poleg obilnih drugih bolečin v želodcu začne tudi v glavi blesti. Najbolj nevaren vpliv pa ima, če se pomeša s krvjo, najsibo že korenika ali kak drug telohov del, zato je jako nevarno in brezvestno z ranjenimi rokami nabirati teloh.

Kako nevaren vpliv ima zavžita telohova korenika, naj nam dokaže zgled, ki sem ga bral v knjigi »Naše škodljive rastline«.

V nekem kraju je pri nekem kmetu služil hlapec, ki je že dlje časa bolehal. Da bi ozdravel, se ne napoti k zdravniku, kot bi to bilo pravilno, ampak k nekemu celih osem ur oddaljenemu »mazaču«, ki je znal kakor vsi takšni ljudje zdraviti vsako bolezen. Ko mu hlapec potoži svoje bolečine, mu da ta črnega teloha, ki si ga naj skuha na sadnem moštu in zaužije. Domov prišedši stori hlapec vse tako, kakor mu je naročil mazač. Ker je bil njegov gospodar radoveden na to imenitno zdravilo, použije tudi iz same radovednosti eno čašo, medtem ko jih je hlapec popil že več. Komaj je potekla ena ura nato, so se že prav silno pokazala pri obeh znamenja zastrupljenja. Bolečine so prihajale vedno hujše, oba sta močno bljuvala, hudo ju je pretresal mraz, in začela sta zmedeno govoriti. Ker ni bilo od nikoder nobene pomoči, ju je rešila v nekoliko urah strašnih bolečin — smrt, in sicer je bil hlapec, ki je použil nekoliko več čaš, prej mrlič kot njegov gospodar.

Iz tega žalostnega slučaja razvidite, kako konča marsikateri človek zaradi prevelike vere v gotova »mazaška« sredstva svoje dragoceno življenje s prezigodnjo smrtjo.

Vkljub temu pa, da je črni teloh tako nevarna strupenica, ga imamo vseeno prav radi deloma zaradi njegovega lepega cvetja, deloma tudi zato, ker je prva cvetica, ki nam naznanja, da je ljuba pomlad s svojim bogatim cvetjem že na poti k nam.

Premnogo je cvetic, ki je z njimi obdaril Stvarnik našo zemljo. Nekatere nas razveseljujejo s svojim krasnim cvetjem in opojnim vonjem, zopet druge pa so nam ali v veliko korist ali pa tudi v veliko škodo. V neki strogo določeni vrsti cveto mesec za mesecem druga za drugo, nobena ne prehiti druge, a tudi zaostane nobena ne. Ko se približa čas njenega življenja, oživi, cvete in raste, a ko ji potečejo določeni dnevi življenja, zopet zamre, tako kakor zamre o določenem času vsaka živa stvar na svetu. Ako tako opazujemo mesec za mesecem to vedno premembo v prirodi, vidimo nebroj cvetic, med njimi pa tudi take, ki zaradi svoje krasne barve, redkosti, lepega vonjava duha, vztrajnosti življenja in drugih posebnosti prednjačijo drugim. Vsak mesec vsega leta se tedaj lahko ponaša vsaj z eno cvetico, ki bi jo lahko zaradi omenjenih posebnosti postavili na prvo, nekako kraljiško mesto med cveticami. Taka cvetica je za mesec prosinec — črni teloh. Četudi nima ta krasno cvetoča cvetica v prvem, mrzlem letnem mesecu še skoro nikakih tekmecev, jo vendar zaradi njenih lepih cvetov lahko imenujemo kraljico prosinčevega cvetja«.